

جمهوری اسلامی پاکستان (۱)

ع.ر. امیردهی

چکیده

بخشی از سرزمین کشور بزرگ هند با هدف اجرای برنامه‌های اسلامی، از آن کشور جدا گردید و برای پاک زیستن و پاک بودن ساکنان آن، به پاکستان و سپس جمهوری اسلامی پاکستان نام گرفت. در بخش اول این نوشتار جغرافیای طبیعی، پیشینه تاریخی جمعیت در پاکستان، اقوام و نژادهای پاکستانی، زبان، خط، گاه شمار تحولات کشور پاکستان در شش دهه گذشته، جایگاه و اهمیت استراتژیکی پاکستان و آداب و سنن مذهبی این کشور به اختصار طرح گردیده است.

کلید واژه‌ها: پاکستان، جغرافیای طبیعی، پیشینه تاریخی، جمعیت، زبان، خط.

جغرافیای طبیعی

جمهوری اسلامی پاکستان با ۸۰۳۹۴۳ کیلومتر مربع مساحت در جنوب غربی آسیا بین دریای عمان و هندوستان در محدوده ۲۳ الی ۳۶ درجه عرض جغرافیایی و ۶۱ الی ۷۵ درجه طول شرقی واقع شده است. این کشور از سمت غرب به طول ۹۰۹ کیلومتر با جمهوری اسلامی ایران، از سمت شمال به طول ۲۴۶۶ کیلومتر با افغانستان، از سمت شمال شرق به طول ۵۲۳ کیلومتر با جمهوری خلق چین و از سمت شرق به طول ۲۹۱۲ کیلومتر با هند مرز مشترک دارد.

پاکستان در قسمت شمال شرقی، بخشی از اراضی کشمیر را که اکثریت جمعیت آن مسلمان هستند، در کنترل خود دارد. از ابتدای جدایی پاکستان در سال ۱۹۴۷م. از شبه قاره هند و تأسیس این کشور، حاکمیت بر کشمیر مورد اختلاف دو کشور هند و پاکستان بوده است. این اختلاف موجب ایجاد جنگی در همان ابتدا میان دو کشور گردید و بخشی از کشمیر به نام «کشمیر آزاد» به پاکستان واگذار گردید. کشمیر آزاد ۱۱۶۳۹ کیلومتر وسعت دارد و مرکزش مظفرآباد است.

خط آتش بس در سال ۱۹۴۸م. توسط سازمان ملل متحد میان هند و پاکستان تعیین گردید. این خط از گذرگاه قراقروم (karakorum) (در کوه‌های قراقروم در شمال شرقی کشمیر) تا ۱۲۸ کیلومتری شمال شرقی لاهور ادامه دارد و طول آن ۷۷۲ کیلومتر می‌باشد. ادامه مرز این کشور با هندوستان (۱۲۸۷ کیلومتر) به خط رادکلیف اوارد (Radcliffe Award) موسوم است و شامل یک قسمت ۴۰۵ کیلومتری است که توسط کمیسیون داوری سازمان ملل متحد برای حل اختلاف مرزی هند و پاکستان غربی در (دریاچه نمک) ران آوکوچ (Rann of Kutch) در شمال غرب گجرات (Gujarat) تعیین گردیده است. (فرزین نیا، ۱۳۷۶، ص ۱ و ۲).

دست‌کم سی درصد از خاک پاکستان را مناطق کشاورزی، هفت درصد را مراتع طبیعی، پنج درصد را مناطق جنگلی و مابقی این سرزمین را مناطق کوهستانی تشکیل می‌دهد. پاکستان مرکز اجتماع سه سلسله جبال بزرگ هیمالیا، قراقروم و هندوکش است. مناطق جنوبی و شرقی پاکستان جلگه‌ای است و آب و هوایی معتدل دارد، ولی مناطق شمالی این کشور، به ویژه در مرز افغانستان و چین به لحاظ وجود کوهستان‌های متعدد، دارای آب و هوای سرد و خشک است. پاکستان در بخش غربی، آب و هوایی خشک و بیابانی دارد. (نامه اتاق بازرگانی، ۱۳۸۰، ص ۴۹).

پیشینه تاریخی جمعیت در پاکستان

در آسیا اقوام متعدد و نژادهای گوناگون زندگی می‌کنند. جنوب آسیا محل جذب مهاجرانی از شمال شرقی و شمال غربی بوده و از هزاران سال پیش اقوام گوناگون در این منطقه سکنی گزیده و با جمعیت محلی آن درآمیخته‌اند. نژادهای این مردم عبارت است از: دراویدین (Dravidian)، آریایی، یونانی، ترک، فارس، افغانی، عرب و مغول. نژاد برتر در پاکستان هند و آریایی است. بعضی مردم در منطقه کلات (Kalat) نشانه‌هایی از دراویدین‌ها دارند. بلوچ‌ها و پتان‌ها آمیخته‌ای از ترک‌ها و ایرانی‌ها، دوشاخه مهم آریایی‌ها هستند. وجه مشترک این اقوام و قبایل، برخورداری از دین مقدس اسلام است که همه را در زیر یک پرچم جمع کرده است.

جمعیت پاکستان طبق آمار ژوئیه ۲۰۰۰ یک‌صد و چهل و یک میلیون و طبق آخرین آمار در سال ۲۰۰۰ یک‌صد و پنجاه میلیون نفر ذکر شده است. برآورد می‌شود که در سال ۲۰۱۰م. جمعیت این کشور به ۲۰۵/۴۷۲/۰۰۰ نفر برسد. هم‌چنین نرخ رشد جمعیت پاکستان سه درصد است که نهمین کشور با درصد بالا در جهان می‌باشد. (نظیف کار، ص ۴۱).

تراکم نسبی جمعیت در پاکستان به صورت‌های گوناگون گزارش شده است. در یکی از گزارش‌ها

آمده است: ایالت پنجاب با دویست و چهل نفر در هر کیلومتر مربع، بیشترین تراکم را به خود اختصاص داده است. به ترتیب، بعد از پنجاب، ایالت سند و ایالت سرحدات شمال غربی بیشترین تراکم را دارند. بلوچستان با تراکم نوزده نفر در هر کیلومتر مربع، کمترین تراکم نسبی را داراست. (پیشین، ص ۴۲-۴۱).

اقوام و نژادهای پاکستانی

اقوام قدیمی و متنوعی در سرزمین هندوستان وجود دارند که به طور طبیعی تعدادی از آنان در سرزمین فعلی پاکستان زندگی می‌کنند. مهم‌ترین نژادها را در ایالات مختلف پاکستان چهار گروه نژادی زیر تشکیل می‌دهند: پنجابی‌ها در ایالت پنجاب، سندی‌ها در ایالت سند، بلوچ‌ها در ایالت بلوچستان و پتان‌ها یا پشتون‌ها در ایالت سرحد شمال غربی.

از میان گروه‌های نژادی قبل، پنجابی‌ها بزرگ‌ترین گروه نژادی را تشکیل می‌دهند و سه گروه را شامل می‌شوند: ۱. آریایی‌ها که از نژاد سفید می‌باشند و در ایران و هند و اروپا اقامت دارند؛ ۲. راجپوت‌ها (Rajputs) که مردمی جنگ‌جو و بیشتر نظامی می‌باشند و بعضی از آنها در هند شمالی زندگی می‌کنند؛ ۳. جاط‌ها (Jats) که بیشتر به کارهای کشاورزی اشتغال دارند. برخی از آنان که هندو می‌باشند در اترپردش و پنجاب هند زندگی می‌کنند. (اسعدی، ۱۳۶۹، ص ۱۲۹)

سندی‌ها نیز به گروه‌های مختلفی تقسیم می‌شوند. بلوچ‌ها اقلیت قابل توجهی هستند که در بلوچستان و سند اقامت دارند و گروهی نیز در سیستان و بلوچستان ایران و ترکمنستان زندگی می‌کنند. آنها از بلوچ‌های شرقی مرکب از هفت طایفه و بلوچ‌های غربی مرکب از نه طایفه تشکیل شده‌اند. گروهی از آنان براهویی نامیده می‌شوند که ۲۵ درصد سکنه بلوچستان را تشکیل می‌دهند. آنان از اعقاب سکنه دراویدی الاصل این نواحی هستند. بلوچ‌ها خود را از اعقاب حمزه، عمومی پیامبر ﷺ، می‌دانند. براهویی‌ها اتحادیه‌ای از قبایل بلوچستان پاکستان می‌باشند. آنان چادر نشین هستند و گله‌داری می‌کنند.

پشتون‌ها یا پتان‌ها که در ایالت سرحد شمال غربی زندگی می‌کنند، دارای تاریخی طولانی هستند. این اقوام مورد علاقه فراوان محققان هستند؛ زیرا یکی از بزرگ‌ترین جوامع قبیله‌ای هستند که تا امروز بر جا مانده‌اند. این قبایل ادعا می‌کنند از نیای افسانه هستند که سال‌ها پیش در افغانستان زندگی می‌کرد. مشهورترین قبایل آنها: آفریدی‌ها (Afridis)، مهسودها (Mhsuds) و وزیرها (Wazirs) می‌باشند. هر قبیله از روی لباس، لهجه و آداب و رسوم آن مشخص می‌شود. با این حال،

همه از قوانین عمومی واحدی به نام پختون والی (Pukhtun Wali) یا شیوه پتان‌ها پیروی می‌کنند. (لانگ، ۱۳۷۲، ص ۴۶ و ۴۵).

زبان

در پاکستان به زبان‌های مختلفی تکلم می‌شود، از جمله:

۴۸٪ پنجابی، ۱۲٪ سندھی، ۱۰٪ سیراکی (یک نوع لهجه پنجابی)، ۸٪ پشتو، ۸٪ اردو (زبان رسمی)، ۳٪ بلوچی، ۲٪ هندکو، ۱٪ براهویی، ۸٪ انگلیسی (زبان رسمی تحصیل‌کردگان و بیشتر وزرا) و بروشاسکی و دیگر زبان‌ها.

چهار زبان عمده در پاکستان رواج دارد: ۶۴٪ مردم به پنجابی، ۱۶٪ به پشتو، ۱۵٪ به اردو و ۱۳٪ به سندھی صحبت می‌کنند. بر اساس قانون اساسی سال ۱۹۷۳ م. زبان اردو به عنوان زبان رسمی پاکستان اعلام شده است.

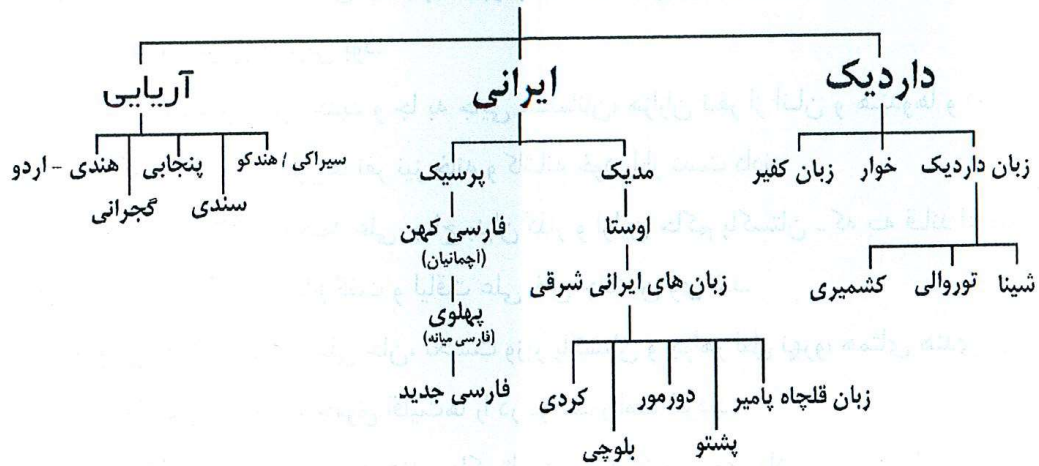
در جلگه‌های شمالی، به ویژه در اطراف لاهور و کراچی، به زبان اردو سخن گفته می‌شود. این زبان از لهجه محلی هند و گویش‌های فارسی، عربی و ترکی ترکیب شده است که در دربار فرمانروایان مسلمان به آن سخن می‌گفتند. اردو واژه‌های ترکی به معنای ارتش و لشکر و مخلوطی از زبان‌ها است. وجه تسمیه این زبان به اردو چنین است که اصلاً این زبان یکی از زبان‌های پراکرت، یعنی لهجه «برج بهاشا»، است که در دهلی و میرت به آن تکلم می‌شده است. بعدها لغات فارسی به آن وارد می‌شود و به این دلیل که توسط سپاهیان گورکانی در هند شایع و در اردوی شاهی رایج می‌گردد، زبان اردو نامیده می‌شود. این زبان دارای ادبیات غنی و گسترده‌ای برای ارتباط میان پاکستانی‌ها می‌باشد. ادبیات این زبان بیشتر مبتنی بر ادبیات فارسی است. (صافی، ۱۳۶۶، ص ۴۲).

زبان انگلیسی در دوران حاکمیت بریتانیا زبان رسمی کشور بود. در قانون اساسی سال ۱۹۷۳ م. مقرر گردید که زبان انگلیسی برای مقاصد رسمی تا سال ۱۹۸۸ م. استفاده گردد. با نفوذترین روزنامه‌های پاکستان نظیر نیوز، فرانیتریست، نیشن و داون به انگلیسی چاپ می‌شود. این زبان هم‌چنان زبان تحصیل‌کرده‌ها و روشن‌فکران پاکستان می‌باشد.

پنجابی از تیره زبان‌های هندی و ایرانی و از زبان‌های هندی شمال غربی است. این زبان به دو زبان پنجابی غربی و شرقی تقسیم می‌شود. سندھی دارای لهجه‌های کمتری است. زبان پشتو با جنبش جدایی طلبانه پشتوها آمیخته است. زبان بلوچی یک زبان ایرانی است. گروه‌های کوچکی از مردم این کشور به زبان‌های دراویدی، تبتی و چینی صحبت می‌کنند. (فرزین نیا، پیشین، ص ۱۴-۱۳).

در پاکستان به بیش از سی و هشت زبان تکلم می‌شود. می‌توان ریشه زبان‌هایی را که در پاکستان به آن تکلم می‌شود به شرح ذیل نمایش داد:

آغازین زبان هندو آریایی*

خط

خط اردو ترکیبی از زبان فارسی و عربی است و از این جهت لغات فارسی و عربی زیادی در این زبان می‌باشد. قدمت این زبان از روی آثاری مانند: رساله النفس و آفاق از خواجه معین الدین چشتی به قرن هفتم هجری می‌رسد. زبان پنجابی را به خط و الفبای اردو، گور موخی (Gur Mukhi) یا دوانگاری (Devanagari) که مهم‌ترین الفباهای هندی و تا حدی هجایی است و زبان سانسکریت به آن نوشته می‌شود، می‌نویسند. پنجابی واژگان وسیع و متداولی به زبان اردو دارد. زبان سنندی دارای سنت ادبی مهم و خط و الفبای خاص خود می‌باشد. از این رو شدیدترین مخالفت‌ها با زبان اردو در نواحی سنندی دیده می‌شود. زبان پشتو نیز بخش وسیعی از واژگان خود را از زبان‌های فارسی، عربی و اردو گرفته است. البته در رسم الخط این زبان بعضی علامات و حروف خاص آن زبان وجود دارد. (اسعدی، پیشین، ص ۱۳۱).

گاه‌شمار تحولات پاکستان

(الف) ... تا استقلال:

در سال ۱۹۰۶م. گروه مسلم لیگ برای جدایی مسلمانان هندوستان از دیگر گروه‌های مذهبی این سرزمین تشکیل شد.

در سال ۱۹۴۰م. حزب مسلم لیگ بر ایده تشکیل یک کشور مسلمان برای مسلمانان هند تأکید کرد.

در اوت ۱۹۴۷م. با پایان حاکمیت انگلیس‌ها، در پاسخ به تقاضای جمعیت مسلمانان شبه قاره برای تشکیل یک دولت اسلامی، با تجزیه امپراتوری هند، کشور پاکستان تأسیس شد که شامل دو منطقه پاکستان شرقی و غربی بود.

در خلال تأسیس کشور جدید و جا به جایی مسلمانان، هزاران نفر از آنان و هندوها و دیگر قومیت‌ها کشته شده و میلیون‌ها نفر نیز خانه و کاشانه خود را از دست دادند.

۱۱ سپتامبر ۱۹۴۸م. محمد علی جناح بنیان گذار و اولین حاکم پاکستان - که به قائد اعظم معروف است - دارفانی را وداع گفت و لیاقت علی خان جانشین وی شد.

۸ آوریل ۱۹۴۸م. لیاقت علی خان، نخست وزیر پاکستان و جواهر لعل نهرو، همتای هندی وی قرار داد حمایت و حفاظت از حقوق اقلیت‌ها را در دو کشور امضا کردند.

سال ۱۹۴۸م. اولین جنگ بین هند و پاکستان در مورد کشمیر روی داد.

یکم ژانویه ۱۹۴۹م. تقاضای آتش بس از سوی دبیر کل سازمان ملل در منطقه «هیمالایان» کشمیر مؤثر واقع شد.

۱۷ اکتبر ۱۹۵۱م. لیاقت علی خان در جریان یک راهپیمایی در راولپندی بر اثر اصابت گلوله به قتل رسید.

۳ ژانویه ۱۹۵۴م. مجلس مؤسسان اعلام کرد که زبان اردو و زبان بنگالی زبان‌های رسمی پاکستان می‌باشند.

ماه مه ۱۹۵۴م. پاکستان، توافق نامه دفاع دو جانبه را با آمریکا امضا کرد.

۲۳ سپتامبر ۱۹۵۵م. پاکستان، پیمان بغداد را برای دفاع دو جانبه با ترکیه و عراق و انگلیس امضا کرد.

۲۳ مارس ۱۹۵۶م. مجلس مؤسسان، نام «جمهوری اسلامی پاکستان» و اولین قانون اساسی را تصویب کرد.

(ب) حکومت نظامیان:

۱۷ اکتبر ۱۹۵۸م. اسکندر میرزا، فرماندار کل، قانون اساسی را لغو و حکومت نظامی اعلام می‌کند.

ژنرال ایوب خان در این دوره زمام داری را به دست می‌گیرد و فعالیت احزاب سیاسی را ممنوع می‌سازد.

۲۴ اکتبر ۱۹۵۸م. ژنرال ایوب خان به مقام نخست‌وزیری رسید.
۱۷ فوریه ۱۹۶۰م. ایوب خان به عنوان اولین رئیس‌جمهور کشور انتخاب گردید.
۲۸ آوریل ۱۹۶۲م. انتخابات مجلس ملی تحت سیستمی به نام «دموکراسی پایه ای» (یا «دموکراسی بنیادین» برگزار شد.

ج) جنگ و تجزیه:

۶ تا ۲۲ سپتامبر ۱۹۶۵م. دومین جنگ هند و پاکستان بر سر مسئله کشمیر بعد از اعلام آتش بس از سوی سازمان ملل به پایان رسید.
۲۲ دسامبر ۱۹۶۵م. پاکستان اولین راکتور اتمی خود را افتتاح کرد.
۳ ژانویه ۱۹۶۶م. رئیس‌جمهور «ایوب خان» و نخست‌وزیر هند «لعل بهادر شاستری» قرارداد پیمان صلح را با میانجی‌گری روسیه در تاشکند امضا کردند.

د) حکومت نظامی (دوم)

۲۶ مارس ۱۹۶۹م. ژنرال یحیی خان حکومت نظامی را اجرا و مجالس ملی و ایالتی را منحل نمود.

در سال ۱۹۷۰م. حزب عوام لیگ در انتخابات عمومی پاکستان شرقی به موفقیت دست یافت. همین مسئله سبب تشدید درگیری و تنش میان غرب و شرق پاکستان شد.
۳ تا ۱۷ دسامبر ۱۹۷۱م. جنگ (سوم) هند و پاکستان بر سر پاکستان شرقی روی داد. در این جنگ ۹۰ هزار تن از نیروهای پاکستان تسلیم شدند و در نتیجه آن پاکستان شرقی که خواستار جدایی از پاکستان غربی بود، با حمایت نیروهای نظامی هند در حمایت از بنگالی‌ها، از پاکستان غربی جدا شد و کشور دیگری با عنوان «بنگلادش» تأسیس گردید.

۲۰ دسامبر ۱۹۷۱م. ژنرال یحیی قدرت را به دست ذوالفقار علی بوتو داد که به مقام رئیس‌اداری حکومت نظامی غرب پاکستان دست یافته بود.

۲۰ آوریل ۱۹۷۲م. حکومت نظامی برداشته شد و یک مجلس موقتی جای‌گزین آن گردید.
۲۰ جولای ۱۹۷۲م. نخست‌وزیر ذوالفقار علی بوتو و نخست‌وزیر هند ایندیرا گاندی توافق‌نامه صلح در «سیمپلای» هند به امضا رساندند.

۱۰ آوریل ۱۹۷۳م. پارلمان، قانون اساسی جدید را تصویب کرد.

۲۸ اوت ۱۹۷۳ م. هند با آزادی اسرای جنگی پاکستانی دسامبر ۱۹۷۱ م. موافقت کرد.

۴ جولای ۱۹۷۷ م. ژنرال محمد ضیاء الحق فرمانده ارتش، قدرت را به دست گرفت و «بوتو» را دستگیر و اعلام حکومت نظامی کرد. این مسئله در ارتباط با موفقیت حزب مردم به رهبری ذوالفقار علی بوتو و اعتراضاتی بود که نسبت به تقلب در انتخابات صورت گرفته و اوضاع پاکستان را آشفته کرده بود.

در سال ۱۹۷۸ م. ژنرال ضیاءالحق خود را رئیس جمهوری پاکستان خواند.

۴ آوریل ۱۹۷۹ م. بوتو به اتهام توطئه چینی برای اقدام به یک کشتار سیاسی محکوم شد.

در سال ۱۹۷۹ م. ذوالفقار علی بوتو به دار آویخته شد.

در سال ۱۹۸۰ م. در پی تجاوز شوروی به افغانستان، کمک‌های نظامی آمریکا به پاکستان از سر گرفته شد.

۲۵ فوریه ۱۹۸۵ م. ژنرال ضیاءالحق انتخابات بدون حزبی را برپا و محمدخان جونیجو را به عنوان نخست وزیر برگزید.

۳۰ دسامبر ۱۹۸۵ م. حکومت نظامی لغو گردید و ممنوعیت فعالیت احزاب سیاسی برچیده شد.

در سال ۱۹۸۶ م. بی نظیر بوتو، دختر ذوالفقار علی بوتو نخست وزیر پیشین پاکستان، از تبعید به کشورش بازگشته و رهبری حزب مردم را برای شرکت در انتخابات در دست گرفت.

۱۷ اوت ۱۹۸۸ م. ژنرال ضیاءالحق، سفیر آمریکا در اسلام آباد و چند تن از مقامات نظامی پاکستان در یک سانحه مشکوک هوایی در نزدیکی «بهاوالپور» جان خود را از دست دادند.

۱۶ نوامبر ۱۹۸۸ م. «بی نظیر بوتو» و حزب مردم ۳۹٪ از آرای انتخابات سراسری را به خود اختصاص دادند.

۱۳ دسامبر ۱۹۸۸ م. غلام اسحاق خان رئیس جمهور پاکستان شد.

۳۱ دسامبر ۱۹۸۸ م. هند و پاکستان توافق نامه‌ای را به امضا رساندند مبنی بر این که به تأسیسات هسته‌ای یکدیگر حمله نکنند.

ژانویه ۱۹۹۰ م. قیام علیه حکومت هند در دره کشمیر شروع شد و باعث بروز تنش در این کشور گردید.

۶ اوت ۱۹۹۰ م. رئیس جمهور غلام اسحاق خان، دولت خانم بی نظیر بوتو را به اتهام اختلاس و بی‌کفایتی برکنار کرد و غلام مصطفی جاتویی را به عنوان سرپرست نخست وزیری تا انتخابات سراسری اکتبر ۱۹۹۰ م. برگزید.

- ۶ نوامبر ۱۹۹۰ م. نواز شریف به عنوان نخست وزیر انتخاب شد.
- در سال ۱۹۹۱ م. برنامه آزادسازی (لیبرالیزه کردن) اقتصاد پاکستان توسط نواز شریف نخست وزیر آغاز شد. هم‌چنین قانون اسلامی شریعت به صورت قانون رسمی پاکستان درآمد.
- در سال ۱۹۹۲ م. درگیری‌ها بین گروه‌های قومی سندی و اردو زبانان در ایالت جنوبی سند شدت گرفت.
- آوریل ۱۹۹۳ م. غلام اسحاق خان رئیس‌جمهور و نواز شریف نخست وزیر تحت فشار ارتش ناگزیر به استعفا شدند.
- ۱۹ اکتبر ۱۹۹۳ م. بی نظیر بوتو برای دومین بار بعد از پیروزی در انتخابات سراسری به مقام نخست وزیری رسید.
- ۱۳ نوامبر ۱۹۹۳ م. فاروق لغاری از نزدیکان بوتو به مقام ریاست جمهوری انتخاب شد.
- ژانویه ۱۹۹۴ م. گفت و گوهایی صلح با هند بر سر مسئله کشمیر به شکست انجامید.
- ۵ نوامبر ۱۹۹۵ م. رئیس‌جمهور فاروق لغاری، بوتو را برکنار و پارلمان را منحل و انتخابات سوم ماه فوریه را درخواست کرد.
- ۳ فوریه ۱۹۹۷ م. حزب «مسلم لیک» پاکستان به رهبری نواز شریف با اختلاف بسیار زیاد در انتخابات سراسری به پیروزی رسید.
- ۱۷ فوریه ۱۹۹۷ م. نواز شریف برای دومین بار به مقام نخست وزیری دست یافت.
- ۲۸ مارس ۱۹۹۷ م. پاکستان و هند ادامه گفت و گوهایی صلح را در سطح وزیر خارجه برای اولین بار بعد از سال ۱۹۹۴ م. از سر گرفتند.
- ۲ دسامبر ۱۹۹۷ م. رئیس‌جمهور فاروق لغاری بعد از شش ماه درگیری قانونی با نواز شریف از سمت خود استعفا داد.
- ۲۸ مه ۱۹۹۸ م. پاکستان در پاسخ به آزمایش‌های هسته‌ای هند که اوایل همین ماه انجام گرفت، پنج آزمایش هسته‌ای انجام داد.
- ۴ اوت ۱۹۹۸ م. چریک‌ها در منطقه کشمیر هند ۱۹ نفر را کشتند.
- ۱۸ اکتبر ۱۹۹۸ م. پاکستان و هند به اولین گفت و گوهایی صلح یک‌ساله خود با توافق بر دیدار مجدد در ماه فوریه بعد در دهلی نو، پایان دادند.
- ۱۵ آوریل ۱۹۹۹ م. خانم بی نظیر بوتو و همسرش آصف زرداری، به جرم اختلاس و فساد به پنج سال زندان محکوم شدند. بی نظیر بوتو که در خارج از پاکستان بود، به اقامت خود در خارج ادامه داد.

۱۲ جولای ۱۹۹۹م. پاکستان به جنگ طلبان نفوذی مسلم دستور خروج از کشمیر داد.
۱۱ اکتبر ۱۹۹۹م. ارتش پاکستان به رهبری ژنرال مشرف کودتا کرده و نخست وزیر، نواز شریف
را از قدرت ساقط نمود.

آوریل ۲۰۰۰م. نواز شریف به جرم حمایت از تروریسم و هواپیما ربایی، در دادگاه به حبس ابد
محکوم شد.

دسامبر ۲۰۰۰م. نواز شریف پس از این که از سوی سران نظامی مورد عفو قرار گرفت، به
عربستان سعودی تبعید شد.

در آغاز قرن بیست و یکم هم کشمکش‌های سیاسی زیادی در پاکستان رخ داده است؛ مشرف
همچنان بر مسند قدرت تکیه کرده و اعتراضات مهمی در ماه‌های اخیر به وقوع پیوسته و در این
جریان‌ها، نواز شریف و بوتو به پاکستان برگشتند و اعلام حکومت نظامی در آبان و آذر امسال، کار
سختی را در پیش روی این کشور گذاشته است. در آستانه برگزاری انتخابات مجلس، بی‌نظیر بوتو در
روزهای پایانی سال ۲۰۰۷ م ترور و کشته شد و آشوب‌های ناشی از این جریان، همچنان (در دی‌ماه
۱۳۸۶ ش) ادامه دارد.

جایگاه و اهمیت استراتژیکی پاکستان

هر کشور به تناسب عوامل مختلف، در مسایل جهانی و منطقه‌ای جایگاه ویژه‌ای دارد. برخی از
کشورهای آسیایی از چند سو در خاستگاه‌های مهم استراتژیکی قرار دارند که اگر از زمینه‌ها و عوامل
موجودشان به خوبی استفاده کنند، سهم زیادی در مسایل سیاسی - اقتصادی جهان خواهند داشت.
پاکستان گرچه به عنوان یک کشور مستقل عمری کمتر از هفت دهه را سپری کرده، اما از جهاتی
مورد توجه همگان است. این کشور قبل از استقلال در حوزه نفوذ انگلیس قرار داشت.

به علت خطر کمونیسم شوروی (سابق) و مجاورت آن در کنار ایران، پس از استقلال نیز در حوزه
نفوذ غرب باقی‌ماند و با دیگر کشورهای منطقه که در بلوک غرب قرار داشتند پیمان‌های نظامی برای
جلوگیری از خطر مذکور منعقد نمود. شرکت پاکستان در پیمان‌های نظامی «سیتو» و «سنتو» نشان‌گر
اهمیت استراتژیکی این کشور می‌باشد.

پس از تهاجم شوروی به افغانستان، اهمیت استراتژیکی پاکستان و نقش این کشور در تحولات
آتی منطقه افزایش یافت. پاکستان به صورت آخرین دژ دفاعی غرب در برابر پیشروی شوروی به
سمت جنوب درآمد و می‌بایست در برابر فشار هند، افغانستان و شوروی مقاومت نماید. دشمنی هند

و پاکستان از یک طرف و افغانستان و پاکستان از طرف دیگر، بر حساسیت موقعیت پاکستان افزود. از این جهت از سال ۱۹۸۰م. به بعد احیای اقتصاد و بنیه نظامی پاکستان مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفت و بر ضرورت حیاتی تقویت این کشور برای حفظ منطقه تأکید شد.

پاکستان به واسطه باریکه‌ای از خاک افغانستان به نام منطقه واخان، از خاک شوروی جدا می‌شد، اما پس از تهاجم شوروی به افغانستان این باریکه تحت کنترل نیروهای ارتش سرخ قرار گرفت و پاکستان و شوروی به صورت همسایه درآمدند. برخی از محافل غربی از پاکستان به عنوان یکی از خطوط مقدم جبهه نام می‌بردند. پس از خروج نیروهای شوروی از افغانستان و به دنبال آن اضمحلال اتحاد جماهیر شوروی، پاکستان اهمیت استراتژیک خود را برای غرب از دست داد. از این رو کمک‌های تسلیحاتی سالانه آمریکا که از زمان تجاوز شوروی به افغانستان به پاکستان سرازیر شده بود به تعویق افتاد.

پاکستان به دنبال این بود که موقعیت و اهمیت خود را ثابت نماید و از این طریق کمک‌ها به پاکستان ادامه یابد، ولی مقامات غربی کمتر در این مورد متقاعد گشته و کمک‌ها را به بهانه دست‌رسی پاکستان به سلاح اتمی به تعویق انداختند. از این جهت این کشور در صدد برآمد که از موقعیت جغرافیایی خود استفاده نموده و راه‌های جدیدی را برای تحکیم موقعیت و اهمیت خود در منطقه بیابد. از این رو روابط دیرینه خود را با چین بیش از پیش گسترش داد و از طرف دیگر سعی نمود پس از فروپاشی شوروی، از موقعیت جغرافیایی خود به عنوان راه دست‌یابی کشورهای تازه استقلال یافته آسیای مرکزی به دریای آزاد استفاده نماید. از طرف دیگر، در جهت ثبات و امنیت در افغانستان اقداماتی انجام داد تا راه دست‌یابی کشورهای آسیای مرکزی به پاکستان و دریای آزاد امن گردد.

هم‌چنین این کشور با استفاده از نزدیکی جغرافیایی به کشورهای حاشیه خلیج فارس همکاری‌های خود را در جهت جلب و جذب سرمایه این کشورهای نفت خیز گسترش داد. موقعیت پاکستان از جنوب محدود به دریای عرب است و از تنگه استراتژیک هرمز نیز چندان دور نیست. پایگاه‌های هوایی و دریایی این کشور در سواحل دریای عمان می‌تواند نقش مهمی در منطقه داشته باشد. از این جهت موقعیت پاکستان در منطقه اقیانوس هند نیز از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. (فرزین نیا، پیشین، ص ۱۶-۱۵).

با توجه به جایگاه پاکستان در مسایل جغرافیایی، منطقه‌ای و سیاسی از یک سو و مسئله جمعیت و نیروی انسانی این کشور از سوی دیگر، اهمیت استراتژیک این کشور روشن می‌شود. روند رو به رشد جمعیت در این کشور به گونه‌ای است که در نیم قرن آینده جزو پنج کشور پر جمعیت جهان خواهد بود.

آداب و سنن مذهبی

گرچه شعائر مذهبی مسلمانان در ابعاد دینی به طور کلی مشابه بوده و اشتراکات آن سبب شده که مسلمانان در سراسر جهان به هم‌دیگر پیوند زده شوند، اما مسلمانان پاکستان دارای برخی آداب و سنن ویژه هستند که جا دارد مورد توجه همگان قرار گیرد. در این جا به برخی از آنها اشاره می‌شود: الف) نماز جماعت و جمعه: با فراوانی مساجد در نقاط مختلف کشور پاکستان، اغلب مردم، نماز واجب را در مساجد به جماعت برگزار می‌کنند و در روزهای جمعه که روز تعطیلی مسلمانان است نماز جمعه برگزار می‌گردد. حضور باشکوه مسلمانان در مساجد و صحن و حیاط آنها در روزهای جمعه، ستودنی است.

ب) تقید به احکام عبادی و اقتصادی: از آن جا که حدود ۹۸٪ از مردم پاکستان مسلمان هستند، اکثراً مقید به اجرای احکام اسلامی نظیر نماز، روزه، خمس، زکات، حج و غیره می‌باشند. ج) اعیاد مذهبی: عید فطر در پاکستان به منزله آغاز سال و همراه با شادی و شور و شغف است و سه روز تعطیل رسمی است. عید قربان را نیز با عظمت و شکوه ویژه برگزار می‌کنند. در سالروز تولد حضرت رسول اکرم ﷺ نیز خیابان‌ها را آذین می‌بندند و جشن‌های مفصلی برپا می‌کنند.

د) سوگواری در وفیات: در روز وفات حضرت علی علیه السلام شیعیان جلوس «تابوت» به پا می‌دارند و در ایام محرم به خصوص روز عاشورا مجالس بزرگ عزاداری برپا می‌کنند. در این مراسم‌ها، آنها «ذوالجناح» را حرکت می‌دهند و مردان و زنان به تفکیک، تابوت و ذوالجناح را شتابان و گریان بر دوش خود حمل کرده و از منطقه‌ای به منطقه‌ای دیگر برای پیوستن به دسته‌ای بزرگ، بدرقه می‌نمایند و بر آن پارچه‌ها در اندازه‌ها و رنگ‌های مختلف و پول اهدا می‌کنند. تابوت سمبلی است برای یادآوری شهادت علی علیه السلام یا دیگر شهدا، و جلوس تابوت به معنای تظاهرات در خیابان با تابوت است. ذوالجناح یادآور خاطره اسب امام حسین علیه السلام می‌باشد. در مراسم جلوس تابوت، بسیاری از سنی‌ها هم پول اهدا کرده و از تعزیه و روضه خوانی استقبال می‌کنند. در عاشورا مردم سینه و زنجیر می‌زنند (گاهی این مراسم همراه با برخی رفتار تند است که مورد قبول عده‌ای از فقها و مراجع عظام تقلید نیست). بعضی از سنی‌ها نیز روزهای تاسوعا و عاشورا را حرمت می‌نهند. بسیاری از آنها به دلیل اعتقادشان به تشنگی اهل بیت علیهم السلام در صحرای کربلا، برخی روزهای محرم را روزه می‌گیرند. ه) پاسداشت درگذشت علمای دینی: در مراسم سالگرد درگذشت برخی از علمای دینی، مردم به صورت دسته‌های بزرگ یا کوچک با ساز و طبل به زیارتگاه رفته و سوگواری می‌کنند. این مراسم را «عرس» می‌گویند. مثل عرس «شاه عبداللطیف بهاتی» روحانی و شاعر نویسنده یا عرس «محمد

جمال ملتانی». در این کشور، اعمالی نظیر عرس به مرور شکل مذهبی پیدا کرده است. شکل مذهبی برخی از اعمال نیز وقتی نوعی نظم پیدا می‌کند به سیستم بریلوی نزدیک می‌شود و متأسفانه اعتقادات سنتی افراد، مورد سوء استفاده و اخاذی مالی برخی قرار می‌گیرد. (پیشین، ص ۲۴-۲۳).

و) ولادت فرزندان: پس از تولد فرزند، اذان گویی در گوش کودک و نام گذاری در روز هفتم و سر تراشی و عقیقه در روز چهارم تولد کودک، از مهم‌ترین رسوم پاکستانی‌ها است. وقتی کودک به سن چهار سال و چهار ماه و چهار روز می‌رسد، افراد خانواده دور هم جمع می‌شوند و هدیه‌ای برای کودک می‌آورند و رسم بسم الله خوانی انجام می‌گیرد و کودک در حضور مهمانان از روی لوحی که بر روی آن «بسم الله الرحمن الرحیم» نوشته شده، کلمه «بسم الله» را می‌خواند. (کامران مقدم، ص ۱۶).

ادامه مقاله را در شماره بعدی مجله پی‌می‌گیریم. ان شاء الله.

منابع و مأخذ:

- ۱- اسعدی، مرتضی، جهان اسلام، بنگلادش، پاکستان، ترکیه، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ج ۲، ۱۳۶۹.
- ۲- صافی قاسم، سفرنامه پاکستان، کلمه، تهران، ۱۳۶۶.
- ۳- فرزین نیا، زیبا، پاکستان (کتاب سبز)، مؤسسه چاپ و نشر، وزارت امور خارجه، تهران، ۱۳۷۶.
- ۴- کامران مقدم، شپین دخت، نگاهی به پاکستان، چاپ گلشن، تهران.
- ۵- لانگ، روبرت، سرزمین و مردم پاکستان، ترجمه: داوود حاتمی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۲.
- ۶- نامه اتاق بازرگانی (نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران)، سال ۱۳۸۰، شماره ۲.

